

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

CZU 347.91/.95 (478)

ADMISIBILITATEA RECURSULUI ÎN PROCEDURA CIVILĂ:
EXPERIENȚA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL REGIONAL (II)

ALEXANDRU MUNTEANU,
doctor în drept, conferențiar
universitar USM

OLEG STERNIOALĂ,
 judecător la Curtea Supremă
de Justiție

SUMAR

În prezentul articol este analizată evoluția instituției de admisibilitate a recursului în procedura civilă din Republica Moldova din perspectiva prevederilor legale și a jurisprudenței Curții Supreme de Justiție. De asemenea, în contextul tendințelor majore din țările europene, precum și al problemelor specifice cu care se confruntă instanțele judecătorești din Republica Moldova, sunt cercetate lista și natura juridică a premiselor de admisibilitate a recursului, sarcinile și caracteristicile procedurii de examinare a admisibilității recursului. Instituția admisibilității recursului este delimitată de instituțiile adiacente, fiind evidențiate premisele de admisibilitate și condițiile de exercitare a recursului. Pe baza cercetărilor istorice și comparate, sunt făcute anumite recomandări privind temeiurile inadmisibilității recursului, precum și procedura de examinare a admisibilității acestei căi de atac.

Cuvinte-cheie: *admisibilitatea recursului, casare, condiții de exercitare a recursului, temeiurile de inadmisibilitate a recursului, premisele de admisibilitate a recursului, recurs, sarcinile recursului, căile de atac.*

THE ADMISSIBILITY OF THE SECOND APPEAL IN THE CIVIL PROCEDURE: THE EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE REGIONAL CONTEXT (II)

SUMMARY

The articles analyses the evolution of the institution of the admissibility of the second appeal in the civil procedure of the Republic of Moldova, from the perspective of legal provisions and case law of the Supreme Court of Justice. The list and legal nature of the prerequisites of the second appeal's admissibility, the tasks and features of the examination procedure of the second appeal's admissibility are also investigated in the context of major trends in the European countries, as well specific problems faced by the Moldovan courts.

A delimitation of the institution of admissibility of the second appeal from other adjacent institutions is made, with distinguishing of the prerequisites of the second appeal admissibility and of the conditions for its submission. On the basis of historical and comparative investigation certain recommendations concerning the grounds for the inadmissibility of the second appeal, as well as the examination procedure of the second appeal's admissibility are made.

Key-words: *admissibility of the second appeal, cassation, conditions for the second appeal submission, grounds for the second appeal inadmissibility, prerequisites of the second appeal admissibility, second appeal, ways of appeal.*

Procedura de examinare a admisibilității recursului. Introducerea procedurii de „filtrare” a recursurilor declarate împotriva deciziilor instanței de apel este o tendință generală care se manifestă tot mai accentuat în mai multe state. În majoritatea țărilor europene, în ultimele decenii are loc supraaglomerarea instanțelor judecătorești supreme cu cereri de recurs, ceea ce paralizează activitatea acestora [22, p.264-265]. Având în vedere situația creată, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, în Recomandarea nr. R(95)5 din 07.02.1995 „Cu privire la crearea sistemelor și procedurilor de recurs în materie civilă și comercială și ameliorarea

funcționării lor” [18], a atenționat asupra utilității introducerii unor proceduri de autorizare a recursurilor.

Actualmente, procedura de examinare a admisibilității recursurilor este prevăzută în legislațiile majorității statelor europene. În pofida diversității reglementărilor, pot fi evidențiate două modele principale de examinare a admisibilității:

- 1) autorizarea recursului de către instanța de apel (judex a quo); și
- 2) acceptarea recursului de către instanța de recurs (judex ad quem).

Alegerea modelului este condiționată de natura juridică și raportul sarcinilor recursului împotriva deciziilor instanței de apel acceptate într-un stat sau altul, sistemul premiselor de admisibilitate a recursului, numărul instanțelor de apel, tradițiile istorice etc. Ambele modele au avantaje și dezavantaje. Autorizarea recursului de către instanța de apel este criticată din motivul incompatibilității acesteia cu principiul imparțialității judecătorului. Acordarea dreptului de a autoriza recursul aceluiași complet de judecători care au adoptat decizia în apel prezintă pericolul neautorizării arbitrare a recursurilor, or nici un judecător nu este interesat în casarea propriei sale hotărâri. Acest pericol este înlăturat prin stabilirea expresă în lege a criteriilor obiective de autorizare și de acordare a dreptului de a ataca decizii prin care autorizarea recursului a fost refuzată. Aceasta duce la târăgănarea proceselor, dar eliberează instanța supremă de povara verificării admisibilității unui flux mare de recursuri în statele cu o populație mare. Acceptarea recursului de către instanța de recurs este mai binevenită din punctul de vedere al asigurării unui control judiciar obiectiv. Acest model este criticabil, deoarece creează incertitudine pentru recurenții care, depunând cerere de recurs cu achitarea taxei de stat, nu cunosc dacă aceasta va fi acceptată spre examinare sau nu; încheierea cu privire la neacceptarea recursului adoptată de instanța supremă nu mai poate fi atacată. Aceste laturi negative sunt compensate prin stabilirea unor garanții suplimentare ce asigură respectarea drepturilor recurenților: examinarea chestiunii cu privire la acceptarea recursului în mod colegial de către un complet de judecători; adoptarea încheierii cu privire la neacceptare prin votul unanim al tuturor judecătorilor din complet etc.

În funcție de modalitatea reglementării premiselor de admisibilitate, recunoașterea recursului drept admisibil poate avea caracter declarativ sau constitutiv. Dacă premisele de admisibilitate sunt expres prevăzute de lege, existența dreptului de a declara recurs rezultă direct din dispozițiile legale, iar actul de autorizare (acceptare) a recursului doar confirmă acest fapt, având un caracter declarativ. În statele în care premisele de admisibilitate sunt formulate în lege prin criterii determinabile de instanță în fiecare caz concret (de exem-

plu, dacă cauza civilă prezintă o importanță deosebită pentru practica judiciară), existența dreptului de a declara recurs nu poate fi dedusă direct din dispozițiile legale, ci rezultă din actul de autorizare (acceptare) care poartă un caracter constitutiv.

Unul dintre primele state în care a fost introdusă procedura de examinare a admisibilității recursului împotriva deciziilor instanței de apel este Germania. Sistemul de filtraj al recursurilor în procedura civilă a fost instituit în Germania, pentru prima dată, prin Dispoziția cu privire la degrevarea instanțelor judecătorești (Verordnung zur Entlastung des Reichsgerichts) din 15.01.1924. Inițial, era aplicată doar în litigiile familiale și de muncă, iar treptat procedura de examinare a admisibilității recursului împotriva deciziilor instanței de apel a fost extinsă la toate cauzele civile [23, p.22].

Actualmente recursul în procedura civilă germană trebuie autorizat de către instanța de apel. Mențiunea motivată cu privire la admisibilitatea recursului se face din oficiu în decizia instanței de apel (§ 543 din CPC al Germaniei [2]). În caz de neautorizare a recursului, participanții la proces pot depune plângere împotriva neautorizării („die Nichtzulassungsbeschwerde”) la Curtea Federală de Justiție. În caz de admitere a plângerii, aceasta se examinează mai departe de către instanța supremă ca o cerere admisibilă de recurs. Pentru a evita supraaglomerarea instanței supreme cu plângeri împotriva neautorizării recursului și a acumula experiență în aplicarea noilor reguli de admisibilitate, depunerea plângerilor, până la 31.12.2006, a fost interzisă, dacă suma contestată prin recurs nu depășea 20.000 euro [12, §26 alin.(8)]. În caz de autorizare a recursului de către instanța de apel, acesta trebuie primit spre examinare de către instanța de recurs. Cu toate acestea, instanța de recurs este în drept să declare inadmisibil recursul autorizat de instanța de apel, dacă completul de judecători, în mod unanim, conchide că premisele de admisibilitate a recursului nu există și recursul nu are șanse de câștig (§ 552a din CPC al Germaniei) [24, p.120-123].

Prin Legea din 03.01.1979, în Franța a fost instituită o formațiune restrânsă la cel puțin trei magistrați, cărora li s-a recunoscut puterea de a respinge recursurile „inadmisibile sau vădit nefondate” („irrecevables ou manifestement infondés”) [15, p.18.]. În România, procedura de admisibilitate în principiu a recursului a fost introdusă în 2003. În conformitate cu art. 308 al CPC al României (în redacția Ordonanței nr. 58/2003), sarcina de a se pronunța asupra admisibilității recursului îi revenea unui complet din 3 judecători. Introducerea în România a procedurii de admisibilitate în principiu a recursului a provocat apariția diferitor opinii și aprecieri atât din partea teoreticienilor, cât și din partea lucrătorilor practici [1, p.147-148; 15, p.15-21; 19, p.65-66]. Instituirea acestei proceduri, odată cu extinderea

recursului la toate categoriile de cauze și distribuirea acestuia în majoritatea cazurilor instanței supreme, s-a dovedit a fi ineficientă, având drept consecință sufocarea Înaltei Curți de Casație și Justiție a României. Stabilirea premiselor de admisibilitate, preponderent cu caracter formal, a avut ca efect înregistrarea a zeci de mii de recursuri, cele mai multe pentru afaceri mărunte, fără interes pentru unitatea jurisprudenței. În consecință, prin Legea nr. 195/2004, această procedură a fost suprimată [17, p.197]. În pofida acestui fapt, dată fiind importanța instituției în cauză, în literatura de specialitate au fost exprimate opinii cu privire la necesitatea reintroducerii, într-o formulă regândită, a procedurii de examinare a admisibilității recursului [6, p.135; 14, p.830-831]. Noul Cod de procedură civilă al României [4] a reintrodus procedura de filtrare a recursurilor. Potrivit art. 493 NCPC, în cazul în care completul din 3 judecători este în unanimitate de acord că recursul nu îndeplinește cerințele de formă, că motivele de casare invocate și dezvoltarea lor nu se încadrează în cele prevăzute de art. 488 sau că recursul este vădit nefondat, acesta anulează sau, după caz, respinge recursul printr-o decizie motivată, pronunțată, fără citarea părților, care nu este supusă niciunei căi de atac.

În Italia, procedura de filtrare și selecție a recursurilor care vor fi examinate de Curtea Supremă de Justiție a fost introdusă în 2009. În urma unei examinări preliminare efectuate de către o formațiune specială a Curții (*apposita sezione*), recursul poate fi declarat inadmisibil sau poate fi trimis spre soluționare unui complet comun [21, p.238-239].

Din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [3] putem deduce următoarele particularități ale procedurii de examinare a admisibilității recursului.

După parvenirea dosarului, un complet din 3 judecători dispune expedierea copieii de pe recurs intimatului, cu înștiințarea despre necesitatea depunerii obligatorii a referinței timp de o lună de la data primirii acesteia. În cazul neprezentării referinței în termenul stabilit, admisibilitatea recursului se decide în lipsa acesteia. Judecătorul raportor verifică încadrarea în prevederile legii a temeiurilor invocate în recurs și face un raport verbal în fața completului din 3 judecători. Asupra admisibilității recursului se decide fără citarea părților. Intimatul își expune poziția pe marginea admisibilității recursului în referință. În această privință, CtEDO a menționat într-o decizie că, *deoarece încheierea de admisibilitate nu se referă la fondul cauzei și este limitată la stabilirea faptului dacă recursul corespunde criteriilor formale prevăzute de lege, și în absența în această cauză a vreunui element care ar cere în mod expres Curții Supreme de Justiție să audieze reclamantul în persoană înainte de a decide asupra admisibilității recursului, Curtea consideră că necitarea părților înainte de declararea recursului ca inadmisibil nu ridică o chestiune în temeiul art. 6 din CEDO* [20].

Încheierea prin care recursul este declarat inadmisibil se adoptă cu votul unanim al celor 3 judecători. Dacă cel puțin un judecător din completul desemnat este împotriva inadmisibilității, recursul trebuie declarat admisibil. În acest caz, chestiunea cu privire la inadmisibilitatea recursului poate fi discutată de către completul din 5 judecători, înainte de a trece la examinarea fondului recursului. În cazul în care recursul este recunoscut admisibil, se emite o încheiere nemotivată, despre care se face o mențiune pe pagina web a Curții Supreme de Justiție.

Asupra inadmisibilității recursului se decide printr-o încheiere. Dispozițiile anterioare privind emiterea deciziilor (conform art. 14 CPC - acte prin care se soluționează fondul recursului) au fost pe bună dreptate modificate în 2012. Încheierea cu privire la inadmisibilitatea recursului trebuie motivată. Având în vedere esența procedurii de examinare a admisibilității recursului, s-a atenționat că este incorect de a utiliza în încheierile asupra inadmisibilității sintagme de genul „nu sunt motive pentru admiterea recursului”, „decizia de apel se menține” sau „recursul se respinge”, fiind recomandabilă utilizarea sintagmei „recursul se recunoaște inadmisibil” [16, p.378].

Conform art. 440 alin. (1) al CPC, completat prin Legea nr. 155/2012, încheierea nu trebuie să conțină nicio referire cu privire la fondul recursului. Prin urmare, completul de admisibilitate nu trebuie să se expună asupra legalității deciziei instanței de apel. În practica Curții Supreme de Justiție această regulă nu se respectă tot timpul, în mai multe încheieri de inadmisibilitate se conțin referiri la fondul cauzei și se apreciază legalitatea deciziilor instanței de apel.

Astfel, în unele încheieri de inadmisibilitate se reprodus detaliat temeiurile de ilegalitate invocate de către recurenți în cereri de recurs (uneori, câteva pagini), în final fiind făcută concluzia privind caracterul declarativ al acestora. Drept exemplu, pot servi următoarele extrase din încheierile adoptate:

– *„Instanța de recurs reține că argumentele invocate de către recurent în cererea de recurs poartă un caracter declarativ, nefiind posibilă determinarea aspectului de legalitate al deciziei instanței de apel ce urmează a fi supus controlului judiciar”* [10].

– *„Cu referire la argumentul recurentului privind aplicarea eronată de către instanțele judecătorești inferioare a normelor de drept material, Colegiul menționează că acest argument al recurentului poartă un caracter declarativ, nefiind posibilă determinarea aspectului de ilegalitate al deciziei instanței de apel recurate (...), având în vedere faptul că instanța de apel a examinat pricina sub toate aspectele, a apreciat probele din dosar și a aplicat corect normele de drept material și de drept procedural, completul Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție ajunge la conclu-*

zia de a considera recursul declarat de către (...) ca inadmisibil" [8].

În unele încheieri, completul de admisibilitate ignoră, de fapt, sau chiar respinge în mod expres argumentele de ilegalitate invocate de recurenți, calificându-le neîntemeiate și confirmând legalitatea deciziei instanței de apel, de exemplu:

– „[recurentul] consideră că hotărârea contestată contravine legislației în vigoare și anume art. 75 Codul familiei, care prevede că, pentru întreținerea a doi copii minori, se încasează pensia de întreținere în mărime de 1/3 din salariu și/sau din alte venituri ale părinților. (...) Completul Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție consideră că recursul declarat de către (...) nu se încadrează în temeiurile prevăzute la art. 432, alin.(2), (3) și (4) CPC, or recurentul nu a invocat nici un temei care ar indica la ilegalitatea deciziei instanței de apel. Mai mult, argumentele invocate în recurs se axează asupra fondului cauzei, constituind o reproducere a celor aduse în cererea de apel" [7];

– „argumentele invocate în recurs precum că încheierea și decizia instanței de apel sunt pasibile casării pe motiv că la emiterea acestora nu au fost aplicate prevederile art. 346 și 347 din Codul civil nu pot fi reținute, or, dispozițiile citate sunt inaplicabile speței în condițiile în care obiect al acțiunii constituie stabilirea modului de folosință și posesiune a subsolului bunului imobil situat în (...) care, potrivit contractului de vânzare-cumpărare, transmitere-primire a locuinței proprietate privată nr. 27.03.1996 (înregistrat în Registrul bunurilor imobile), aparține cu titlu de proprietate intimaților. (...) Astfel, instanța de recurs notează că recurenta nu a invocat niciun argument în vederea ilegalității deciziei instanței de apel" [11];

– „argumentele recursului nu indică la încălcarea esențială sau aplicarea eronată a normelor de drept material sau a normelor de drept procedural de către instanța de apel, respectiv - nu constituie temei de casare a deciziei recurate" [9].

Asemenea practică vine în contradicție cu esența procedurii de examinare a admisibilității recursului și dispozițiile legale expres introduse în anul 2012. Deși, conform Codului de procedură civilă, caracterul vădit nefondat/neîntemeiat al recursului nu mai constituie temei de inadmisibilitate, în practică multe recursuri sunt, în continuare, oprite la etapa de filtrare din acest motiv. Asemenea abordare poate duce la reconsiderarea poziției privind compatibilitatea instituției admisibilității recursului cu Convenția europeană, or CtEDO, în decizia citată mai sus, s-a bazat pe prezumția că în cadrul acestei proceduri nu se examinează fondul cauzei. Mai mult decât atât, poate fi ridicată întrebarea privind constituționalitatea unei asemenea practici. În această privință, prezintă interes o Decizie recentă a Curții Constituționale a României, care a constatat

că sintagma „dacă cererea este vădit nefondată” din cuprinsul prevederilor art.493 alin.(5) din Codul de procedură civilă este neconstituțională, întrucât respingerea cererii de recurs în casație pentru motivul că aceasta este vădit nefondată, obligă instanța supremă la examinarea fondului cauzei, iar aceasta poate avea loc numai în faza judecării pe fond a recursului în casație [5]. Ținem să subliniem în mod special următoarea mențiune invocată de Curte în argumentarea concluziei sale: „Caracterul „vădit nefondat” al recursului nu îndrituiește legiuitorul să plaseze un aspect ce ține de fondul căii de atac într-o etapă procesuală anterioară, în care nu se analizează și nu se soluționează fondul cauzei. Includerea soluției de respingere a cererii ca vădit nefondată, în etapa admisibilității în principiu a recursului, eludează finalitatea și rațiunea acestei etape”.

Având în vedere cele expuse mai sus, **considerăm că introducerea procedurii de examinare a admisibilității recursului în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova se înscrie în eforturile statelor europene de limitare a numărului de recursuri și de soluționare a problemei de supraaglomerare a instanței supreme.** Din cauza deosebirilor în structura instanțelor judecătorești, dimensiunilor teritoriale și tradițiilor istorice, nu există o abordare unanimă în ceea ce privește premisele de admisibilitate a recursurilor și procedura de examinare a admisibilității acestora. Totuși, din experiența altor state poate fi dedusă o anumită tendință comună în dezvoltarea acestei instituții, care ar putea fi utilă atât pentru legiuitorul moldav, cât și pentru instanțele judecătorești. Amendamentele operate în Codul de procedură civilă în anul 2012 au introdus unele reguli importante, ale căror respectare strictă ar trebui să permită aplicarea corectă a instituției admisibilității recursului în conformitate cu obiectivele acesteia. Totodată, considerăm importantă formarea unei jurisprudențe stabile a Curții Supreme de Justiție privind delimitarea noțiunilor de legalitate și temeinicie a hotărârii (pentru a aprecia încadrarea temeiurilor recursului), perfectarea corectă a încheierilor de inadmisibilitate, fără invocarea fondului recursului, precum și schimbarea practică a activității curților de apel la examinarea cererilor de apel, astfel încât să aibă loc o veritabilă rejudicare a cauzei în condiții de devoluțiune în strictă conformitate cu regulile existente deja în Codul de procedură civilă. Credem că aceasta va duce la creșterea încrederii justițiabililor în justiție, va asigura previzibilitatea actului de justiție și, pe cale de consecință, va reduce numărul de recursuri declarate. Modificările la Codul de procedură civilă aprobate recent de Parlament introduc limitări adiționale la exercitarea recursului (hotărârile emise în unele cauze examinate în ordinea procedurii speciale și în cauzele cu valoare redusă nu vor putea fi atacate cu recurs) [13]. Experiența altor state a demonstrat că asemenea

restricții pot avea impact pozitiv asupra activității Curții Supreme de Justiție, dar totodată ele ar putea să afecteze capacitatea instanței supreme de a asigura aplicarea uniformă a legii. Analiza efectelor acestor modificări va constitui subiectul unei publicații separate.

Referințe bibliografice:

1. Buta Gh. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 58/2003 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă. În: *Revista de drept comercial*, 2003, nr. 7-8, p.140-150.
2. Codul de procedură civilă al Germaniei. <http://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (vizitat 03.02.2018).
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.225 din 30.05.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134.
4. Codul de procedură civilă al României. Nr.134 din 2010. Republicat în: *Monitorul Oficial al României*, 2012, nr. 545.
5. Decizia Curții Constituționale a României referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.493 alin.(5) – (7) din Codul de procedură civilă, nr. 839 din 02.12.2015. În: *Monitorul Oficial al României*, 2016, nr.69.
6. Deleanu I. *Termenul rezonabil” – exigență a unui proces echitabil. De la un „termen rezonabil” la un „termen optim și previzibil”*. În: *Revista de Drept Public*, 2005, nr. 1, p.129-138.
7. Încheierea Colegiului Civil Comercial și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție din 27.02.2014. Dosar civil nr. 2ra-701/14. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=7897 (vizitat la 27.02.2018).
8. Încheierea Colegiului Civil Comercial și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție din 12.03.2014. Dosar civil nr. 3ra-301/14. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=8076 (vizitat la 27.02.2018)
9. Încheierea Colegiului Civil Comercial și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție din 22.04.2015. Dosar civil nr. 3ra-535/15. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=18785 (vizitat la 27.02.2018).
10. Încheierea Colegiului Civil Comercial și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție din 11.11.2015. Dosar civil nr. 2ra-2367/15. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=23662 (vizitat la 27.02.2018)
11. Încheierea Colegiului Civil Comercial și de Contencios Administrativ al Curții Supreme de Justiție din 24.12.2015. Dosar civil nr. 2ra-2826/15. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=25015 (vizitat la 27.02.2018).
12. Legea cu privire la punerea în aplicare a Codului de procedură civilă al Germaniei din 20.01.1877 (Gesetz betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung).
13. Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul familiei – art.36, 37; Legea privind actele de stare civilă – art.41, 43; Codul de procedură civilă – art.2, 10, 12, ș.a.): proiect publicat pe site-ul Parlamentului. <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/3971/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 27.02.2018).
14. Leș I. *Codul de procedură civilă: Comentariu pe articole*. Ed. a 2-a. București: ALL Beck, 2005. 1436.
15. Leș I. Noile modificări aduse Codului de procedură civilă prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 58/2003. În: *Dreptul*, 2003, nr. 10, p.5-24.
16. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Ediția a II-a. Colectiv de autori / Coord. Ed. M. Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1200 p.
17. Perju P. Problemele de drept civil și drept procesual civil din practica secției civile a Înaltei Curții de Casație și Justiție. În: *Dreptul*, 2005, nr. 2, p.172-201.
18. Recomandarea nr. R(95)5 din 07.02.1995 „Cu privire la crearea sistemelor și procedurilor de recurs în materie civilă și comercială și ameliorarea funcționării lor”. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(95\)5&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(95)5&Sector=secCM&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6) (vizitat la 27.02.2018).
19. Roșu C. Reintroducerea apelului în materie comercială în corelație cu modificarea recursului prin Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 58/2003 privind modificarea și completarea Codului de procedură civilă. În: *Revista de drept comercial*, 2003, nr.10, p.63-67.
20. Speța *Harovschi c. Republicii Moldova*, hotărârea din 18.11.2008. <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#fulltext%3A%22harovschi%22documentcollectionid2%3A%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22DECISIONS%22%22itemid%3A%22001-112888%22> (vizitat la 27.02.2018).
21. Spinei S. *Reglementarea căilor de atac în dreptul procesual civil: Drept român și drept comparat*. București: Universul Juridic, 2013. 304 p.
22. *The reforms of civil procedure in comparative prospective* / ed. Trockner N., Varano V. Torino: G. Giappichelli Editore, 2005. 275 p.
23. Prütting H. Grundfragen des Rechtsmittelsrechts. In Dogmatische Grundfragen des Zivilprozesses im geeinten Europa. In: *Akademisches Symposium zu Ehren von Karl Heinz Schwab aus Anlass seines 80. Geburtstages*. Bielefeld: Giegeking, 2000, p.101-117.
24. Wieczorek B., Schütze R. *Zivilprozeßordnung und Nebengesetze: Großkommentar*. 3. Auflage. Dritter Band. 1. Teilband. Berlin: De Gruyter Recht, 2005. 481 p.

